

Piotr Szczemielinow

Podstawy postępowania cywilnego ZSRR i republik związkowych

Palestra 6/7(55), 47-51

1962

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Podstawy postępowania cywilnego ZSRR i republik związkowych

W dniu 8 grudnia 1961 roku Rada Najwyższa ZSRR zatwierdziła Podstawy postępowania cywilnego Związku SRR i republik związkowych. Podstawy te weszły w życie z dniem 1 maja 1962 r.

Podstawy obejmują sześć rozdziałów, a mianowicie: I. Postanowienia ogólne (art. 1 — 23); II. Osoby uczestniczące w sprawie, ich prawa i obowiązki (art. 23 — 30); III. Postępowanie w sądzie pierwszej instancji (art. 31 — 43); IV. Postępowanie w instancjach kasacyjnej i rewizyjnej (art. 44 — 53); V. Wykonanie wyroków sądowych (art. 54 — 58); VI. Cywilne prawa procesowe cudzoziemców i osób nie posiadających obywatelstwa. Powództwa przeciwko państwom zagranicznym. Rekwizycje sądowe i wyroki sądów zagranicznych. Międzynarodowe umowy i konwencje (art. 59 — 64).

„Podstawy” oparte zostały na zasadniczych postanowieniach obowiązującego ustawodawstwa radzieckiego, na wieloletnim doświadczeniu praktyki sądowno-prokuratorskiej oraz na osiągnięciach radzieckiej nauki prawa. Jednocześnie wszakże „Podstawy” zawierają znaczne różnice w porównaniu z dotychczasowym ustawodawstwem w zakresie postępowania cywilnego.

Tryb postępowania w sprawach cywilnych określają „Podstawy” i wydawane w związku z nimi inne akty ustawodawcze Związku SRR oraz kodeksy postępowania cywilnego republik związkowych (art. 1).

Artykuł 2 „Podstaw” głosi, że zadaniem radzieckiego postępowania cywilnego jest prawidłowe i szybkie rozpatrywanie i rozstrzygnięcie sporów cywilnych w celu ochrony społecznego i państwowego ustroju ZSRR, socjalistycznego systemu gospodarki i własności socjalistycznej, obrony praw politycznych, praw z dziedziny pracy, praw lokalowych oraz innych praw osobistych i majątkowych, wreszcie chronionych przez ustawę interesów instytucji państwowych, przedsiębiorstw, kołchozów oraz innych spółdzielczych i społecznych organizacji. Postępowanie cywilne powinno przyczyniać się do umocnienia własności socjalistycznej, do zapobiegania faktom naruszenia prawa, do wychowywania obywateli w duchu bezwzględnego wykonywania ustaw radzieckich i poszanowania zasad współżycia socjalistycznego.

W „Podstawach” zostały przyjęte następujące założenia:

a) sprawowanie wymiaru sprawiedliwości wyłącznie przez sąd z uwzględnieniem zasady równości obywateli wobec ustawy i sądu; b) udział

ławników w rozstrzyganiu spraw i rozpatrywanie ich kolegialnie; c) niezawisłość sędziów i ławników przy sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości w sprawach cywilnych oraz podleganie tychże sędziów i ławników tylko ustawie; d) prowadzenie postępowania w języku republiki związkowej bądź autonomicznej lub obwodu autonomicznego; e) jawność postępowania sądowego i przyznanie każdemu zainteresowanemu prawa zwrócenia się do sądu z żądaniem obrony prawa naruszonego lub zaprzeczanego albo interesu chronionego przez ustawę; f) stosownie do wskazań zawartych w programie KPZR — realizowanie wymiaru sprawiedliwości w ZSRR w całkowitej zgodności z ustawą; g) nadzór Sądu Najwyższego ZSRR i sądów najwyższych związkowych i autonomicznych republik nad działalnością sądów; h) nadzór prokuratury nad ścisłym wykonywaniem ustaw Związku SRR oraz republik związkowych i autonomicznych; i) obowiązek sądu przedsięwzięcia wszelkich przewidzianych w ustawie środków w celu wszechstronnego, zupełnego i obiektywnego wyjaśnienia rzeczywistych okoliczności sprawy oraz praw i obowiązków stron; j) prawo wyłączenia sędziego, prokuratora i innych osób uczestniczących w procesie, jeżeli są oni osobiście i bezpośrednio lub pośrednio zainteresowani w wyniku sprawy lub też jeżeli zachodzą inne okoliczności budzące wątpliwości co do ich bezstronności; k) zwolnienie od opłat sądowych robotników, urzędników i kolchoźników w bardziej ważnych kategoriach spraw cywilnych.

Istotne znaczenie mają przepisy, które regulują postępowanie dowodowe. Zawierają one nową definicję dowodów. Dowodem w sprawach cywilnych są wszelkie dane faktyczne ustalane za pomocą wyjaśnień stron i osób trzecich, zeznań świadków, dowodów pisemnych i rzeczowych oraz opinii biegłych. „Podstawy” przyjmują — jako rzecz zasadniczą w postępowaniu cywilnym — aktywność i inicjatywę sądu w kwestii zbierania i badania dowodów w celu wyjaśnienia okoliczności sprawy oraz praw i obowiązków stron, jak również dokonywanie oceny dowodów według swego wewnętrznego przekonania. Żaden dowód nie ma dla sądu z góry określonej mocy (art. 17, 18 i 19).

W przeciwieństwie do podstaw postępowania karnego podstawy postępowania cywilnego zachowują instytucję analogii, a to wobec niemożności objęcia zjawisk życiowych w ich różnorodnych przejawach, gdy sprawa wymaga niezwłocznego rozstrzygnięcia (art. 12).

W rozdziale II określone są prawa i obowiązki osób uczestniczących w sprawie. Są to strony, interwenjenci, prokurator oraz różne organizacje państwowe i społeczne, w tym również związki zawodowe, kołchozy i spółdzielnie. Uczestnicy procesu mają szeroki zakres uprawnień, a więc prawo zaznajomienia się z aktami, zgłaszanie wniosków o wyłączenie, udzielanie wyjaśnień, zgłaszanie dowodów i udział w ich badaniu, składanie wniosków oraz dokonywanie innych przewidzianych w ustawie czynności procesowych.

W myśl uchwał XXII Zjazdu KPZR i nowego programu KPZR przewidziany jest przy rozstrzyganiu spraw cywilnych udział przedstawicieli organizacji społecznych i kolektywów pracowniczych, nie będących stronami w procesie. Z mocy decyzji sądu mogą oni być dopuszczeni do udziału w postępowaniu sądowym dla wyrażenia swej opinii w sprawie (art. 36, rozdz. III).

W tymże rozdziale III zawarte są postanowienia o postępowaniu w sądzie I instancji. Przytoczone są tu podstawy uzasadniające odmowę przyjęcia powództw i wniosków. Należą tu następujące wypadki: 1) niewłaściwość organów sądowych, 2) niezachowanie trybu przepisanej ustawą, 3) prawomocność wyroku lub postanowienia, wydanych na tej samej podstawie, 4) istnienie sprawy w sądzie toczącej się między tymi samymi stronami, w tym samym przedmiocie i z tej samej podstawy, 5) istnienie wyroku sądu koleżeńskiego w sprawie pomiędzy tymi samymi stronami, w tym samym przedmiocie i tej samej podstawy, 6) istnienie umowy o przekazaniu danej sprawy sądowi polubownemu, 7) brak właściwości danego sądu, 8) złożenie wniosku przez osobę pozbawioną zdolności do działań prawnych.

Rozpatrywanie sprawy cywilnej w sądzie pierwszej instancji wymaga obowiązkowego wezwania osób uczestniczących w sprawie. Poza tym obowiązuje przy rozpatrywaniu sprawy bezpośrednio oraz prowadzenie rozprawy ustne i nieprzerwane. Sąd nie może pozostawać obojętny wobec braków ujawnionych w pracy poszczególnych organizacji i urzędników oraz w postępowaniu poszczególnych obywateli; w kwestii tych braków sąd obowiązany jest wydać stosowne postanowienie wraz z żądaniem zawiadomienia go o środkach podjętych w celu usunięcia tych braków (art. 38). Osobno uregulowana jest kwestia zawieszenia postępowania. Przytoczone są wyczerpujące wypadki, w których następuje umorzenie postępowania w sprawie. Jakó samodzielna instytucja procesu cywilnego — uregulowana jest kwestia pozostawienia powództwa bez rozpoznania. Szczególną cechą tej instytucji — w odróżnieniu od umorzenia postępowania w sprawie — jest to, że powód pod warunkiem usunięcia przyczyn, z powodu których powództwo pozostawiczone zostało bez rozpoznania, może ponownie wnieść pozew w trybie zwykłym (art. 40, 41 i 42).

Rozdział IV zawiera szereg istotnych postanowień dotyczących postępowania w instancjach kasacyjnej i nadzorczej. Zostały tam sformułowane postanowienia regulujące postępowanie w tych instancjach, a w szczególności postanowienia o rozpoznaniu spraw w trybie nadzoru oraz w trybie wznowienia z powodu ujawnionych nowych okoliczności. Sąd nie jest związany wywodami skargi kasacyjnej lub sprzeciwu i obowiązany jest rozpoznać sprawę co do istoty. Uprawnienia sądu kasacyjnego zostały rozszerzone. Sąd drugiej instancji ma prawo wydać nowy wyrok nie tylko w sprawie z umowy o pracę, lecz również we wszystkich innych sprawach cywilnych.

Prawo wydania nowego wyroku w każdej sprawie cywilnej ma również sąd rozpoznający sprawę w trybie nadzoru. W trybie tym rozpoznawane są sprawy na skutek sprzeciwu prokuratora, prezesa sądu lub ich zastępców. Sąd rozpatrujący sprawę w trybie nadzoru również nie jest związany wywodami sprzeciwu i obowiązany jest rozpoznać sprawę w całości. Sprecyzowano bliżej wypadki, w których możliwe jest uchylenie wyroków w instancji kasacyjnej z jednoczesnym przekazaniem sprawy sądowi I instancji do ponownego rozpoznania. Otóż podstawę do tego może stanowić niedostateczne wyjaśnienie okoliczności sprawy, sprzeczność uzasadnienia z okolicznościami sprawy, naru-

szenie lub błędne zastosowanie norm prawa materialnego i procesowego (art. 47).

Nowe jest postanowienie artykułu 49, który nakazuje doręczenie stronom i innym osobom uczestniczącym w procesie odpisów sprzeciwu wniesionego w sprawie w trybie nadzoru. Tenże artykuł stanowi również, że wszystkie osobistości urzędowe, którym przysługuje prawo wniesienia sprzeciwu, mają prawo wstrzymać wykonanie zaskarżonych wyroków, decyzji i postanowień aż do zakończenia postępowania w trybie nadzoru.

W sposób bardziej ścisły i wyczerpujący w porównaniu z obowiązującymi dotychczas przepisami zostały podane podstawy do uchylenia w trybie nadzoru wyroków, decyzji i postanowień (bezpodstawne zastosowanie lub istotne naruszenie przepisów prawa materialnego i procesowego) oraz podstawy do wznowienia postępowania w sprawach, w których zapadły prawomocne wyroki, decyzje lub postanowienia (istotne dla sprawy okoliczności które nie były znane wnioskodawcy, świadomie kłamliwe zeznania świadka lub biegłego, nieprawidłowe tłumaczenie, fałszywość dokumentów lub dowodów rzeczowych — art. 51 i 53).

„Podstawy” regulują niezmiernie ważne zagadnienie o granicach mocy obowiązującej wskazań sądu wyższej instancji. Stanowiąc, że wskazania sądu wyższego obowiązują sąd niższy, prawo stanowi jednocześnie, że sąd wyższej instancji nie jest uprawniony do ustalania okoliczności, które nie były uwzględnione w wyroku lub zostały obalone przez sąd pierwszej instancji, nie może on też rozstrzygać o wiarygodności lub niewiarygodności tego czy innego dowodu albo o większej mocy dowodowej jednych dowodów w stosunku do innych, jak również nie może stanowić, jaki przepis prawa materialnego powinien być zastosowany oraz jaki wyrok powinien być wydany przy ponownym rozpoznaniu sprawy. Przy rozpoznawaniu sprawy w trybie nadzoru też nie mogą być z góry przesądzone przesłanki, którymi może się kierować instancja kasacyjna przy powtórnym rozpoznawaniu sprawy (art. 52).

Te demokratyczne postanowienia zapewniają swobodę i niezawisłość sędziego.

Zawarte w rozdziale V przepisy o wykonaniu wyroków zapewniają realizację praw potwierdzonych wyrokiem sądowym i mają na celu w szczególności pełne zaspokojenie takich żądań, jak obowiązek utrzymania dzieci i osób niezdolnych do pracy. Dozwolone jest skierowanie egzekucji do wkładów w państwowych kasach oszczędnościowych na podstawie decyzji sądu w sprawie o alimenty lub o ustalenie wysokości wkładu.

Jednocześnie „Podstawy” przewidują możliwość zaskarżenia czynności komornika sądowego przy wykonaniu wyroków.

Szerokie, demokratyczne ujęcie cechuje ostatni rozdział VI, w którym przyznane zostało prawo zwracania się do sądu ZSRR — na równi z obywatelami i organizacjami radzieckimi — obywatelom cudzoziemskim oraz organizacjom i przedsiębiorstwom cudzoziemskim, jak również osobom nie posiadającym obywatelstwa; mają one takie same prawa procesowe.

Korzystną zmianę w dziedzinie ustawodawstwa procesowego cywilnego stanowi włączenie do „Podstaw” postanowień międzynarodowego cywilnego prawa procesowego w celu umocnienia stosunków międzynarodowych z krajami obozu socjalistycznego, państwami kapitalistycznymi i obywatelami państw cudzoziemskich.

„Podstawy” przewidują szerokie możliwości dla inicjatywy ustawodawczej republik związkowych. „Podstawy”, których moc obowiązująca rozciąga się na wszystkie republiki związkowe, przekazują zarazem do ich kompetencji rozstrzygnięcie wielu kwestii, charakteryzujących się odrębnościami natury politycznej i narodowościowej.

Artykuł 3 prawa o zatwierdzeniu „Podstaw” nakazuje uzgodnienie ustawodawstwa republik związkowych z „Podstawami”. W związku z tym republiki związkowe opracowują i wprowadzają u siebie nowe kodeksy postępowania cywilnego.